

OLVASS FELESLEGESET!

– SIK ENDRE ÁLLANDÓ ROVATA –

Amióta a szakmában vagyok, harcolok a túlzásba vitt specializáció, a semmiről való mindentudás irányába mutató szakszerűség eluralkodása ellen. Természetesen a kudarc elkerülhetetlen, de kedvenc fegyverem ennek ellenére hasznossá válhat mások kezében is. Arról van szó, hogy világéletemben vigyáztam arra, hogy ha nyaralni mentem vagy feleslegesnek tűnő konferencián üldögéltem, akkor olyan tanulmányokat olvassak, amelyeknek semmi köze nem volt ahhoz, amivel akkor éppen foglalkoztam. Gondosan mindig valamilyen feleslegeset olvastam. Ezek között sok volt olyan, amibe beleszerettem, s félretettem, hogy valaha talán valakinek a kezébe adhatom, hogy foglalkozzon vele behatóbban, mert a mű valamilyen szempontból zseniális.

Az itt bemutatásra kerülő elemzés¹ olyan sokféle módon izgalmas, hogy ezeket felsorolni túl hosszú lenne. Ezért, további szószaporítás helyett, kérem mindenki olvassa el, de figyelmesen az itt következő kritikai recenziót, aztán olvassa el az eredeti művet is!

¹ Platt, Lucinda – Polavieja, Javier (2016): Saying and doing gender: intergenerational transmission of attitudes towards the sexual division of labour. *European Sociological Review*, 32(6): 820–834. <https://doi.org/10.1093/esr/jcw037>

OLVASS FELESLEGESET!

Mondva és csinálva: a szülők hatása a gyermekeik nemi szerepekkel kapcsolatos attitűdjének alakításában¹

OLÁH ESZTER²

A társadalmunkban egyszerre van jelen a nemek közötti egyenlőtlenség a fizetett vagy fizetetlen munka terén, illetve az egyenlőségre törekvő attitűd, valamint a nők növekvő munkaerőpiaci részvétele. A tanulmány ezen ellentmondásos trendek fennmaradásának okát abban látja, hogy az, ahogyan a szülők viselkednek, legalább annyira fontos, mint amit a szülők mondanak gyermekeiknek a nemi szerepekkel kapcsolatos elveik és tapasztalatuk átadásakor. A klasszikus szocializációs modellhez (Bandura 1977) igazodva a szociológiai kutatások kiemelik, hogy a szülők által közvetített szocializációnak komoly szerepe van a nemi preferenciák és hiedelmek alakításában, de empirikusan ezt kevés kutatás támasztotta alá.

A nőkre nehezedő teher

A tanulmány egy 2012-es OECD jelentésre alapozva kiindulópontnak tekinti, hogy a nők – a férfiakhoz képest – jóval nagyobb arányban végeznek olyan tevékenységeket, amelyekért nem jár fizetés (OECD 2012). Ezen női tevékenységeknek az aránya tovább növekedik, amikor a párnak gyermeke születik.³ Scott és Clery (2013) kutatása ugyanakkor azt mutatja, hogy míg az 1980-as évek közepén a britek közel fele értett egyet azzal a kijelentéssel, hogy a férfi dolga a pénzkeresés, a nő dolga az, hogy gond-

¹ Platt, Lucinda – Polavieja, Javier (2016): Saying and doing gender: intergenerational transmission of attitudes towards the sexual division of labour. *European Sociological Review*, 32(6): 820–834. <https://doi.org/10.1093/esr/jcw037>

² Debreceni Egyetem Humán Tudományok Doktori Iskola, Szociológia és Társadalompolitika Doktori Program, e-mail: olah.eszter@arts.unideb.hu

³ Ezt a kedvezőtlen hatást mutatják az EUROSTAT 2015-ös adatai is, melyek alapján látható, hogy az anyaság – 6 évesnél fiatalabb gyermek esetén – a nők foglalkoztatási rátájára erőteljes hatást gyakorol az Egyesült Királyságban (Európai Szemeszter 2017), ahol 15 százalékpont feletti az e kategóriába tartozó nők foglalkoztatási rátája és a gyermektelen nők foglalkoztatási rátája közötti különbség, míg az Európai Unióban ez a különbség átlagosan csupán 8 százalékpont. Összehasonlításként látható ebben a kutatásban, hogy Magyarország rosszabbul szerepel, mint az Egyesült Királyság, mivel esetünkben a különbség több mint 30 százalékpont.

OLVASS FELESLEGESET!

ját viselje a családjának és elvégezze az otthoni feladatokat, addig 2012-re már csak 13%-uk gondolkodott így.

A szülői hatás

A tanulmány írói úgy vélik, hogy az egyének attitűdjei ellentmondásba keveredhetnek a tetteikkel, mely ellentmondás a gyermeknevelés során is megnyilvánulhat. Azért fontos ennek a szocializációs közegnek a vizsgálata, mert a szülők nemcsak verbálisan, hanem viselkedésükkel is hatnak gyermekeik gondolkodására (Moen et al. 1997).

Cunningham (2001) vizsgálatai szerint a szülőnek nagyobb befolyása van az azonos nemű gyermekére a nemek szerinti munkamegosztásról alkotott véleményének kialakításában, mint a gyermek másik nemű szülőjének. Sőt, az, ahogyan a szülők viszonyulnak a nemek szerinti munkamegosztás kérdéséhez, nem csupán a gyermekek gondolkodására, de felnőttkorban tanúsított viselkedésükre is kihathat.

A tanulmány két hipotézist fogalmazott meg. Egyrészt a szakirodalom alapján azt várták, hogy kutatásuk során egyaránt fontos lesz az, ahogyan a szülők viselkednek, és amit a szülők mondanak gyermekeiknek a nemi szerepekkel kapcsolatban. Másrészt arra számítottak, hogy annak a szülőnek a hatása lesz erősebb, aki ugyanolyan nemű, mint a kutatásba bevont gyermeke.

Módszertan

A kutatás a Brit Háztartási Panel 1994 és 2010 közötti adatbázisán alapul, melynek során 11 és 15 év közötti brit gyerekek attitűdjeit vizsgálták a nemek szerinti munkamegosztással kapcsolatban. A longitudinális adatok lehetővé tették azt is, hogy fiatal felnőttek esetében a gyerekkorukban formálódó, a nemek közötti egyenlőtlenségekkel kapcsolatos nézeteik és felnőttkorban tanúsított viselkedésük közötti összefüggést is vizsgálják.

A szülők és a fiatalok attitűdjét a következő kérdéshez hasonló állításokkal való egyetértés vagy ennek hiánya segítségével vizsgálták: „*Ön személy szerint egyetért vagy nem ért egyet azzal, hogy a férj feladata a pénzkeresés, a nő feladata pedig a családról és a háztartásról való gondoskodás.*” A szülők viselkedésének hatását oly módon mérték, hogy a nemek szerinti munkamegosztás kérdéskörében ugyanazokra a jelenségekre kérdeztek rá a fiatalok és szüleik esetében. Például, amennyiben a szülők esetén a házimunkával eltöltött órák számára kérdeztek rá, akkor a fiatalok esetén a szüleik házimunka-felosztását vizsgálták.

Az anyák és apák hatásának elkülönítésére négy típust alakítottak ki, melyek a különböző lehetséges attitűdöket kombinálva jelenítették meg:

OLVASS FELESLEGESET!

- mindkét szülő tradicionális: abban az esetben tekinthető mindkét szülő tradicionális attitűdökkel rendelkezőnek, amennyiben a kérdésekre adható ötfokú skálán a „Teljesen egyetérték”, „Egyetérték”, vagy a középértékeket jelölte be;
- az anya tradicionális, az apa nem;
- az apa tradicionális, az anya nem;
- egyikük sem tradicionális: nem értettek egyet az állítások többségével.

A szülői viselkedést háromféleképpen mérte a kutatás:

Először is, hogy az anya mennyi időt töltött el háziasszonyként abban az időszakban, amikor a fiatal kitöltötte az ifjúsági kérdőívet (a háziasszonyként eltöltött idő aránya). Ez oly módon történt, hogy minden évben megkérdezték a válaszadókat: „mondja meg, mi jellemzi legjobban jelenlegi helyzetét?” A „családról és az otthonról gondoskodni” volt az egyik lehetőség. Ennek alapján kiszámolták, hogy az adott időszakban az összes éves aktivitási státuszra vonatkozó megfigyelésből az anya hány-szor választotta az adott lehetőséget.

Másrészt mérték a férj és feleség közötti egyenlőtlenséget a házimunka megosztása kapcsán. Minden szülőttől megkérdezték: „Általánosan hány órát tölt házimunkával egy héten, mint például főzés, takarítás és mosás?” A kapott válaszokat (órában becsülve) viszonyították egymáshoz.

Harmadrészt vizsgálták, hogy az anya teljes munkaidőben (legalább heti 30 óra) dolgozott-e akkor, amikor a gyermekét bevonták a vizsgálatba.

Bevontak az elemzésbe továbbá a szülők attitűdjét és viselkedését magyarázó olyan változókat is (például a szülők iskolázottsága, idősebb testvér jelenléte, a családban lévő gyerekek száma, illetve az 5 év alatti gyerekek száma), amelyek befolyásolhatják az anyák munkaerőpiaci kínálatát és meghatározhatják a szülők tradicionális gondolkodásmódjának mértékét.

A változók leíró statisztikájából kitűnik, hogy az apák tradicionálisabb attitűddel rendelkeznek, mint az anyák, és ez igaz a fiaikra is a lányakkal szemben. Továbbá a tradicionális magatartás erejét mutatja, hogy az anyák átlagosan gyermekeik középiskolás éveinek egyharmadát töltik háziasszonyként, és (az országos statisztikákhoz hasonlóan) kevesebb mint felük dolgozik teljes munkaidőben. A házimunka egyenlőtlenségét igazolja, hogy az anyák átlagosan 14 órával több házimunkát végeznek, mint partnereik.

Mi és ki alakítja a gyermek nemek szerinti munkamegosztással kapcsolat attitűdjeit?

A vizsgálat kiindulópontját képezte az a feltételezés, hogy az, amit a szülők viselkedésükkel mutatnak a gyermeküknek, és amelyet szavakkal kifejeznek feléjük, nem mindig mutat egyezést. Jelen kutatás megállapította, hogy az apák 37-45%-a, az

OLVASS FELESLEGESET!

anyák 32-47%-a tanúsított olyan viselkedést a nemek szerinti munkamegosztással kapcsolatban, ami láthatóan nem igazodott a hozzáállásukhoz. Ezt az ellentmondást összevetették a gyermekek nemi szerepekkel kapcsolatos attitűdjeivel és az elemzés azt mutatta, hogy a szülői viselkedés és attitűdök összeadódva gyakorolnak hatást a gyerekekre.

Az első modell segítségével megállapították, hogy míg a fiúkra nagyobb hatást gyakorol az apjuk tradicionalizmusa, mint az anyjuké, addig a lányokat mindkét szülő tradicionalizmusa ugyanolyan mértékben képes befolyásolni. Mindkét nem esetén látható, hogy az anya és apa együttes hatása erősebben hat a gyermek nemek szerinti munkamegosztással kapcsolatos attitűdjére, az egyéni szülői hatáshoz képest.

A második modell során a nemi szerepekkel kapcsolatos viselkedésbeli elemekre került a hangsúly, melynek kiindulópontja a házastársak közötti házimunka-megosztás kérdése, az anyák által háziasszonyként eltöltött idő aránya, valamint az anya teljes munkaidőben való munkavállalásának kérdése. A fiúk esetén a háziasszonyként eltöltött idő hatása erősebb, de a házimunka egyenlőtlen megosztása a szülők között szorosán, az anya teljes munkaidős állása gyengébben kapcsolódik a tradicionális attitűdhez. A lányok esetén az anya teljes munkaidős állása és a háziasszonyként eltöltött órák száma szignifikánsan hat a lányok nemek szerinti munkamegosztással kapcsolatos attitűdjének kialakulására, de a szülők háztartási munkamegosztásában megfigyelhető egyenlőtlenségre nem hat.

A harmadik modell egyesíti a szülők viselkedésében és kommunikációjában érzékelhető nemek szerinti munkamegosztással kapcsolatos tényezőket. Ennek során láthatóvá vált, hogy az anya viselkedése a lányokra a fiúknál erősebben hat, s ez a hatás majdnem kétszer akkora, mint a tradicionális attitűddel rendelkező apa hatása. Ez azt mutatja, hogy a nemi szerepek kialakítása során az, ahogyan a szülők viselkednek, hatással van a gyerekekre, függetlenül attól, hogy mit beszélnek a szülők.

A negyedik modell azt mutatja, hogy a szülők iskolázottsága nagy szerepet kap a gyermekek nemek szerinti munkamegosztással kapcsolatos szemléletének formálásában, de ennek a tényezőnek a hatását a szülők saját attitűdjeikkel és viselkedésükkel közvetítik. Ezen modell szerint a fiúk és lányok esetében is az azonos nemű szülő hatása az erősebb a nemek szerinti munkamegosztással kapcsolatos nézetek alakítása során. Ugyanakkor míg az anyák háziasszonyként eltöltött idejének aránya, függetlenül a szülők iskolai végzettségétől is erősen befolyásolja a fiúk és a lányok nemek szerinti munkamegosztással kapcsolatos nézeteit, addig a házimunka elvégzése során tapasztalható egyenlőtlenség csak a fiúkra gyakorol hatást.

A kutatás során megvizsgálták az egyszülős családok mintázatait is, hogy vajon az anyai hatás a fiúkra az apa hiánya esetében felerősödik-e. Az eredmények azt mutatják, hogy az anyák attitűdjei hatással vannak a lányaikra, de a fiaikra nem. Az anyák munkaerőpiacon kívül töltött idejének hossza a fiúk tradicionális attitűdje ki-

OLVASS FELESLEGESET!

alakulásának esélyét megnövelte, a lányok ezzel szemben annál kevésbé képviselték a tradicionális jellemzőket, minél több házimunkát végzett az anyjuk.

Megváltoztatható-e a szülői hatás?

A szerzők arra is választ szerettek volna kapni, hogy a gyermekekre gyakorolt szülői hatás érvényesül-e hosszú távon. Ezt a kérdés a kutatás longitudinális volta tette elemezhetővé, melynek során a személyek attitűdváltozásait tudták nyomon követni. Azt az eredményt kapták, hogy akiket serdülőkorban a tradicionálisabb tulajdonságok jellemeztek, azok nagyobb valószínűséggel idősebb korokban is megtartották ezt a típusú attitűdöt. A nők esetében mind a gyermekkori, mind a felnőttkori attitűdök összefüggenek későbbi viselkedésükkel, akár a házimunkát, akár a munkaerőpiaci kötődésüket vizsgálták, míg a férfiak esetén csak a gyermekkorukban mért attitűdök függenek össze szignifikánsan a felnőttkorukban elvégzett házimunkával. Ez az eltérés mutatja, hogy inkonzisztencia áll fenn a férfiak által kommunikált (aktív) és cselekedeteikben tetten érhető (passzív) nézetek között. A tanulmány írói szerint a kimondott szavak és a viselkedés között kimutatható eltérés az egyik alapja a nemek közötti egyenlőtlenségek fennmaradásának a fizetett és fizetetlen munka terén.

Akkor tehát?

Az eredményekből jól látható, hogy a szülőknek nagy szerepe van a gyermekek nemi szerepekkel szemben tanúsított nézeteire, legyen szó a viselkedés során megnyilvánuló, vagy a szülő által kommunikált attitűdökről. A kutatás szerint a viselkedés – különösen az anyák háziasszonyként eltöltött ideje – hangsúlyosabb, mint az, amit a szülők mondanak gyermekeiknek a nemi szerepekkel kapcsolatos attitűdjeik formálása során.

Az anyák szerepe mindig is vitathatatlan volt a gyermekek szocializációja során, azonban ez a vizsgálat megállapította, hogy az, hogy mit tesznek és mit mondanak az apák, szintén sokat számít a preferenciaformálás folyamatában, különösen a fiúk esetében.

Fontos megállapítás még, hogy a preferenciák átadása nem-specifikus. Az apák attitűdjei hatással vannak a fiaikra (függetlenül az anyák attitűdjétől), de csak akkor befolyásolják a lányaikét, ha az apák attitűdje összhangban van az anyáéval; míg az anyák attitűdje hatással van a lányokra (apáktól függetlenül), de csak akkor befolyásolja a fiúkat, ha összhangban van az apák attitűdjével.

OLVASS FELESLEGESET!

Irodalom

- Bandura, A. (1977): *Social Learning Theory*. Englewood Cliffs, NJ, Prentice Hall
- Cunningham, M. (2001): Parental influences on the gendered division of housework. *American Sociological Review*, 66(2): 184–203.
- Európai szemeszter – tematikus tájékoztató: Nők a munkaerőpiacon. (2017) Elérhető: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/file_import/european-semester-thematic-factsheet_labour-force-participation-women_hu.pdf, (utolsó letöltés: 2022. 01. 28.)
- Moen, P. – Erickson, M. A. – Dempster McClain D. (1997): Their mother's daughters? The intergenerational transmission of gender attitudes in a world of changing roles. *Journal of Marriage and Family*, 59(2): 281–93.
- OECD (2012): *Gender Equality in Education, Employment and Entrepreneurship: Final Report to the MCM 2012*. OECD Publishing.
www.oecd.org/employment/50423364.pdf (utolsó letöltés: 2022. 01. 28.)
- Scott, J. – Clery, E. (2013): Gender roles: an incomplete revolution? In: Park, A. – Bryson, C. – Clery, E. – Curtice, J. –Phillips. M. (eds.): *British Social Attitudes: the 30th Report*. London, National Centre for Social Research